

Kukoistavan kehityksen kapea käytävä

Mika Maliranta

”Kun on alkanut miettiä taloudellista kasvua, on vaikea ajatella mitään muuta”. Tuohon tapaan aikanaan lausui Chicagon yliopiston professori Robert Lucas, joka palkittiin taloustieteen Nobel-palkinnolla vuonna 1995. Yksi palkinnon lukuisista perusteluista oli hänen kontribuutionsa siihen työhön, jolla talouskasvun tutkimuksessa käytössä ollut niin sanottua eksogeenisen kasvun teoriaa alettiin 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa täydentämään endogeenisen kasvun teorioilla. Enää ei lähdetty siitä, että talouskasvu on perimiltään jotain ennalta tai ulkoapäin määrättyä vaan se riippuu tekijöistä, joihin hyvää tahtova valtiovalta saattaa jopa pystyä vaikuttamaan.

Paljon on miettimistä jatkettu viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana. Nyt ymmärretään jo paremmin, mikä merkitys on tiedon leviämiselällä ja kumuloitumisella tai innovaa-

tioilla. Aikaisempaa paremmin myös tiedetään, että on tilanteita, jossa vapaasti toimivat markkinat eivät tuota hyvinvoinnin kannalta parasta talouskasvua. Tärkeän panoksensa tähän ymmärryksen kohennukseen ovat tuoneet myös tutkijat, jotka korostavat valtion instituutioiden merkitystä talouskasvulle. Tämän joukon tunnetuin hahmo on Douglas North, joka sai työstään Nobelin muistopalkinnon jo kaksi vuotta Lucasia aikaisemmin.

MIT:n taloustieteen professori Daron Acemoglu on tutkimustyössään kontribuoinut sekä endogeenisen kasvuteorian kehitystä (Acemoglu ym. 2018) että instituutioiden merkitystä tähdentävää tutkimussuuntausta (Acemoglu ym. 2001). Paljon kiitosta saaneessa, yhdessä Chicagon yliopiston professorin James Robinsonin kanssa kirjoittamassaan kirjassa *Why*

Nations Fail esitellään instituutioiden talouskasvuvaikutusta käsittelevää tutkimuskirjallisuutta yleistajuisesti, monipuolisesti ja perusteellisesti (Acemoglu ja Robinson 2012).

Why Nations Fail -kirjassa osoitetaan, että monet suositut selitykset vaurauden ja köyhyyden eroille ovat joko pahasti puutteellisia tai peräti virheellisiä. Näihin heikkoihin selityksiin kuuluvat sellaiset kuten kulttuuri, uskonto, maantieteellinen sijainti, ilmasto tai poliittisten päätöksentekijöiden kyvyttömyys tai kavaluus. Keskeistä on valtion taloudellisten ja poliittisten instituutioiden toiminta. Tälle pääviestille on monipuolista huolelliseen tilastolliseen analyysiin perustuvaa tutkimuksellista tukea. Acemoglu ym. (2019) esittävät muun muassa näyttöä siitä, että demokratialla on kausaalimielessä positiivinen vaikutus talouskasvuun.

Uusimmassa kirjassaan *The Narrow Corridor: States, Societies, and the fate of liberty* Acemoglu ja Robinson jatkavat vieläkin pidemmälle ja syvemmälle miettiessään talouskasvua ja sen kaikkein perimmäisimpiä tekijöitä. Heidän seuraava askeleensa tuntuu luontevalta. Jos hyvät instituutiot, jotka takaavat kansalaisille vapauksia, tarjoavat mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen toimintaan sekä mahdollisuuden päästä osalliseksi talouden kasvun hedelmistä, ovat samalla myös talouskasvua vahvistavia, miksi ihmeessä valtiot eivät ota niitä kaikkialla innokkaina käyttöönsä? Tuo kysymys on nyt akuutti, kun ympäri maailmaa demokratian pitkähkö voittokulku on alkanut huolestuttavasti kompuroida.

Läpi kirjan tutkijat käyttävät asian tarkasteluun käsitteellistä kehikkoa, joka mielestäni on oivallinen väline jäsentämään taloudellisen ja poliittisen kehityksen arviointia erilaisissa tilanteissa. Valtion kehityksen kulkua ohjaavat

kaksi voimaa, joita kirjassa havainnollistetaan akselistolla. Vaaka-akselilla kuvataan, kuinka voimakas kansalaisyhteiskunta (*power of society*) on normeiltaan, toimintamalleiltaan ja instituutioiltaan. Olennainen kysymys on, kuinka hyvin ne kollektiivisesti koordinoivat kansalaisten toimintaa ja kykenevät mobilisoidaan vastavoimaa taloudellisille ja poliittisille hierarkioille sekä niissä esiintyville herkeämättömille itsekkäille valtapyrkimyksille. Pysty-akseli puolestaan kuvaa valtion mahtivallan voimaa (*power of the state*). Se kertoo laajemmin poliittisen ja taloudellisen eliitin vallan vahvuudesta sekä valtion instituutioiden kapasiteetista ja voimasta.

Näiden kahden voiman välissä kulkee kukoistavan valtiokehityksen kapea käytävä. Koko ajan on uhkana suistuminen vasemmalle, jossa vaanii despoottinen, kahleista vapaa merihirviö Leviatan. Se on terminä tuttu poliittisen filosofin Thomas Hobbesin suvereenia valtiota käsittelevän kirjan otsikosta. Kiina on esimerkki valtiosta, jossa merihirviö on kahlitsematon. Myös oikealle horjahduksen vaaraa vaanii aina. Siellä ei ole merihirviötä, mutta siellä odottaa tehoton hajaannus tai peräti anarkia, kaikkien sota toisiaan vastaan, missä eläminen on viheliäistä. Syyria on tuorehko esimerkki tuollaisesta suistumisesta. Käytävällä kuljettaessa merihirviö Leviatan on elossa, mutta kahleissa. Valtio kukoistaa. Laki ja järjestys vallitsevat, eikä despootti riistä.

Kuvion avulla on luonteva pohtia esimerkiksi sosiologi Charles Tillyn kuuluisaa teoriaa siitä, mitä valtioiden välinen sota tai sen uhka tekee valtiokoneistolle. *The Narrow Corridor* -kirjan vastaus näyttäisi poikkeavan politiikan tutkimuksen konsensusvastauksesta. Kirjan vastaus kuuluu, että riippuu tilanteesta. Kaksikäätiset taloustieteilijät näyttävät siis olevan taas

liikkeellä. Jos valtio on valmiiksi käytävällä, eli merihirviö kahleissa, sodan uhka saattaa vahvistaa valtiovaltaa tavalla, joka irrottaa hirviön kahleista. Valtio suistuu despoottiseen hallintoon. Poliittista historiaa tuntevat tunnistanevat näitä tapauksia.

Toisaalta on tilanteita, jossa ulkoinen uhka yhdistää hajanaisia yhteiskuntajoukkoja tavalla, jonka ansiosta syntyy valtiovalta, jossa merihirviö pysyy kuitenkin kahleissa. Valtio siirtyy käytävälle, ja näin alkaa taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen kukoistusaika. Kirjassa esimerkkinä tästä käytetään Sveitsin valtion rakentumista. Joskus ulkoinen uhka ei ole riittävän vahva, jotta kilpailevat ryhmittymät voisivat todeta, että heidän omalta kannaltaan olisi järkevää järjestäytyä vahvaksi valtioksi. Merihirviötä ei synny edes kahlittavaksi eikä valtio siirry käytävälle. Tämä on joidenkin etu, mutta ei yhteiskunnan kokonaisuus. Esimerkkinä tällaisista tilanteesta Acemoglu ja Robinson kuvaavat kirjassaan melko yksityiskohtaisesti 1800-luvun Montenegroa. Maailmanhistoria sekä uutislähetykset tarjoavat lukuisia muitakin esimerkkejä.

Acemoglun ja Robinsonin tarkastelukehikossa talouskasvu tarkoittaa liikettä origosta kohti koillista, kohti kulmaa, jossa sekä valtiovalta että kansalaisyhteiskunta ovat vahvoja. Talouden kasvaessa ja yhteiskunnan kehittyessä eri yhteiskuntapiirien kyky ja halu vaatia itselleen oikeuksia kasvavat. Intressiristiriidat kärjistyvät hallitsemattomaksi, ellei valtiovalan kapasiteetti sovitella vastakkaisia etuja voimistu samassa tahdissa. Jos valtiovalan ja yhteiskunnan voimat eivät kasva tasatahtiin, vaarana on suistuminen käytävältä. Niin sanottu Punaisen Kuningattaren vaikutus auttaa pysymään käytävällä. Termi viittaa evoluutioteoriassa tilanteeseen, jossa kaksi ilmiötä vaikutta-

vat toistensa evoluutioon siten, että syntyy järjestelmää vakauttavaa koevoluutiota.

Ilmiö tarjoaa selityksen sille, miksi Friedrich von Hayekin huoli totalitaarisiksi kasvavista valtioista ei ole toteutunut laajassa mittakaavassa. Acemoglu ja Robinson käyttävät esimerkkinä Pohjoismaisia hyvinvointivaltiota. Niissä julkinen sektori on kasvanut suureksi, mikä sinällään lisää merihirviön vapaaksi riisäytymisen riskiä. Silloin taloudellinen ja poliittinen eliitti kahmisi jakovarot, hyydyttäisi luovan tuhon ja pysäyttäisi taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen. Tältä kuitenkin vältytään, jos julkisen vallan toimet käynnistävät Punaisen Kuningattaren vaikutuksen. Pannostukset sosiaaliturvaan, julkisiin palveluihin sekä työntekijä- ja työntajajärjestöjen välisten neuvottelujen koordinointi ovat toimia, jotka voimistavat valtiomahdin vastavoimana olevaa kansalaisyhteiskuntaa.

Kirjassa käsitellään laajasti Kiinaa, joka tuntuu uhmaavan talous- ja muiden yhteiskuntatieteiden lakeja. Se on despoottinen valtio, jossa on kuitenkin vahva talouskasvu. Kansa ei kapinoi. Maailmanlaajuinen arvo- ja asennetutkimus *World Values Survey* kertoo, että kiinalaisten luottamus myös toisiin ihmisiin on vahvaa: 64 prosenttia kiinalaisista ovat tässä suhteessa luottavaisia. Luku on samaa luokkaa kuin Pohjoismaissa ja paljon korkeampi kuin esimerkiksi Venäjällä, jossa luottavaisten osuus on 29 prosenttia. Näyttää siltä, että talouskasvun näkökulmasta kiinalaisissa instituutioissa on ainakin jotain kelvollista. Toisaalta samantaisia aatoksia taisi monella olla 1960- ja 1970-luvulla miettiessään silloisen Neuvostoliiton talousjärjestelmää.

Acemoglu ja Robinson tarjoavat seikkaperäisen katsauksen Kiinan poliittiseen ja taloudelliseen historiaan, joka ulottuu yli 2000 vuo-

den päähän Konfutsen aikoihin. He kuvaavat seikkaperäisesti Kiinan poliittisen ja taloudellisen kehityksen pitkät syklit. Niissä on kiehtovaa, mutta tulevia aikoja ajatellen pelottavaa säännönmukaisuutta. Valtiomahdin ja kansalaisyhteiskunnan tasapaino on ollut koko ajan hakusessa.

Lucaksen lailla voi tuntua vaikealta olla ajattelematta talouskasvua. Acemoglu ja Robinsonin kirjan luettua tuntuu kuitenkin mahdolliselta olla ajattelematta instituutioita, joista riippuu kestävän talouskasvun lisäksi myös demokratian tulevaisuus. Tälle pohdinnalle *The Narrow Corridor* tarjoaa erinomaisia aineksia. Kirja on tehty ekonomistin ja politiikan tutkijan vuosia kestäneellä hedelmällisellä tutkimusyhteistyöllä, jossa on käytetty hyväksi muun muassa matemaattista taloustiedettä (Acemoglu ym. 2015), politiikan tutkimusta, sosiologiaa ja taloushistoriaa. Tämä on rohkaiseva esimerkki poikkitieteellisyyden voimasta. Kirjaa voi lämpimästi suositella kaikille elintästä ja demokratian tilasta kiinnostuneille. □

Kirjallisuus

- Acemoglu, D. ja Robinson J. A. (2019), *The Narrow Corridor: States, Societies, and the Fate of Liberty*, Penguin Press
- Acemoglu, D., Akcigit, U., Alp, H., Bloom, N. ja Kerr, W. (2018), “Innovation, reallocation, and growth”, *American Economic Review* 108: 3450–3491.
- Acemoglu, D., García-Jimeno, C. ja Robinson, J. (2015), “State capacity and economic development: A network approach”, *American Economic Review* 105: 2364–2409.
- Acemoglu, D., Johnson, S. ja Robinson, J. (2001), “The colonial origins of comparative development: An empirical investigation”, *American economic review* 91: 1369–1401.
- Acemoglu, D., Naidu, S., Restrepo, P. ja Robinson, J. (2019), “Democracy does cause growth”, *Journal of Political Economy*, 127: 47–100.
- Acemoglu, D. ja Robinson, J. (2012), *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*, Crown Business (suom. Pietiläinen, K., *Miksi maat kaatuvat: Vallan, vaurauden ja varattomuuden synty*, Terra Cognita 2013).